

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 maja 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Waldemar Płóciennik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Piotr Mirek

SSN Marek Pietruszyński

Protokolant Anna Janczak

przy udziale prokuratora Biura Lustracyjnego IPN Andrzeja Golca

w sprawie **X.Y.**

w przedmiocie stwierdzenia zgodności z prawdą oświadczenia lustracyjnego

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 17 maja 2023 r.,

kasacji, wniesionej przez Prokuratora Generalnego na niekorzyść lustrowanego

od orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

z dnia 30 czerwca 2022 r., sygn. akt II AKa 23/22

utrzymującego w mocy orzeczenie Sądu Okręgowego w Rzeszowie

z dnia 10 lipca 2020 r., sygn. akt II K 83/18,

uchyla zaskarżone orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie oraz utrzymane nim w mocy orzeczenie Sądu Okręgowego w Rzeszowie i na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 19 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944 - 1990 oraz treści tych dokumentów (tekst jednolity: Dz.U. z

2023 r. poz. 342 ze zm.) umarza postępowanie lustracyjne, a kosztami tego postępowania obciąża Skarb Państwa.

UZASADNIENIE

Orzeczeniem z dnia 10 lipca 2020 r., w sprawie o sygn. akt II K 83/18, Sąd Okręgowy w Rzeszowie stwierdził, że X.Y. złożył w dniu [...] zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne, o którym mowa w art. 7 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944 – 1990 oraz treści tych dokumentów i kosztami postępowania obciążył Skarb Państwa.

Orzeczenie to zaskarżone zostało przez prokuratora w całości na niekorzyść lustrowanego. W wywiedzionej apelacji, na podstawie art. 427 § 1 i 2 oraz art. 438 pkt 1a i 2 k.p.k. zarzucono:

„1/ rażąco obrazę przepisów prawa materialnego, a mianowicie art. 2 ust. 1 pkt w zw. z art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944 – 1990 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. 2020.306) poprzez jego niezastosowanie i wyrażenie przez Sąd I instancji błędnego poglądu prawnego polegającego na stwierdzeniu, że osoba pełniąca służbę w Wydziale [...] WUSW nie pełniła służby w strukturach Służby Bezpieczeństwa, pomimo że prawidłowa wykładnia historyczno – prawna w/w artykułów ustawy lustracyjnej prowadzi do wniosków przeciwnych;

2/ rażąco obrazę przepisów postępowania karnego, która miała wpływ na treść orzeczenia, a to art. 4, 7 i 410 k.p.k., w następstwie błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę do twierdzenia, że służba lustrowanego X.Y. w Wydziale [...] WUSW w P. nie była służbą w organie bezpieczeństwa państwa wymienioną w art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy lustracyjnej, przy całkowitym pominięciu wskazań wiedzy historyczno – prawnej z zakresu kształtowania się organów bezpieczeństwa państwa PRL podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych, które w zakresie powstania, struktury, zadań i następujących w dalszym czasie przekształceń jednostek organizacyjnych SB, w szczególności w okresie 1990 r., w tym również skatalogowanych w ramach art. 2 ust. 1 ustawy lustracyjnej, regulowane były w

okresie istnienia PRL aktami prawnymi niższego rzędu oraz z uwagi na treść i stosowanie przepisów ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o UOP.”

W następstwie tych zarzutów skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji.

Orzeczeniem z dnia 30 czerwca 2022 r., sygn. akt II AKa 23/22, Sąd Apelacyjny w Rzeszowie utrzymał w mocy zaskarżone orzeczenie.

Orzeczenie Sądu odwoławczego zaskarżone zostało w całości na niekorzyść osoby lustrowanej kasacją wniesioną przez Prokuratora Generalnego. Skarżący, powołując się na przepisy art. 21 b ust. 6 w związku z art. 19 ustawy lustracyjnej oraz art. 526 § 1 k.p.k. i art. 537 § 1 i 2 k.p.k. zarzucił „rażące i mające istotny wpływ na treść orzeczenia naruszenie przepisów prawa procesowego, a to art. 433 § 2 k.p.k. i art. 457 § 3 k.p.k., polegające na nierzetelnym i wadliwym rozpoznaniu zarzutów apelacji prokuratora, a w szczególności na nieprawidłowej interpretacji przepisów art. 414 § 1 k.p.k. w związku z art. 19 ustawy lustracyjnej i uznaniu, że wymieniony przepis Kodeksu Postępowania Karnego znajdzie zastosowanie w postępowaniu lustracyjnym, zaś surogatem >>uniewinnienia<< będzie w tym przypadku stwierdzenie, że złożenie oświadczenia lustracyjnego w warunkach błędu opisanego w art. 30 k.k. dostarcza podstaw do wydania orzeczenia w oparciu o art. 21a ust. 1 i 2 ustawy lustracyjnej, uznającego, że X.Y. złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne i to także w sytuacji, gdy oświadczenie lustracyjne było obiektywnie nieprawdziwe, mimo że zasadnicza odmienność przedmiotu rozpoznania w postępowaniu lustracyjnym wprost wyklucza stosowanie tego typu analogii do postępowania karnego, co w efekcie doprowadziło, z naruszeniem art. 7 k.p.k., do wewnętrznej sprzeczności logicznej orzeczenia Sądu Apelacyjnego powstałej pomiędzy jego częścią stanowczą a uzasadnieniem, podczas gdy prawidłowe rozumienie przepisów ustawy lustracyjnej prowadzi do wniosku, że konsekwencją stwierdzenia działania w usprawiedliwionym błędzie jest umorzenie postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.”

W konsekwencji tak postawionego zarzutu skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania w drugiej instancji Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie. W toku rozprawy kasacyjnej

prokurator podtrzymał wniosek zawarty w kasacji, wniósł jednak także o ewentualne uchylenie obu orzeczeń i umorzenie postępowania lustracyjnego.

W odpowiedzi na kasację X.Y. wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja Prokuratora Generalnego okazała się zasadna.

Na wstępie należy przypomnieć, że stosownie do art. 536 k.p.k. Sąd Najwyższy rozpoznaje kasację w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w zakresie szerszym – tylko w wypadkach określonych w art. 435, 439 i 455 k.p.k. Zważywszy, że w niniejszej sprawie nie zachodzi żaden z wypadków nakazujących rozpoznanie sprawy poza granicami zaskarżenia i podniesionymi zarzutami, przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego może stać się wyłącznie zarzut podniesiony w nadzwyczajnym środku zaskarżenia. Zauważyć przy tym trzeba, że mimo wskazania w treści zarzutu, że rażące naruszenie prawa, którego dopuścić się miał Sąd odwoławczy, polega na nierzetelnym i wadliwym rozpoznaniu zarzutów apelacji prokuratora, to w istocie rzeczy, uchybienie Sądu Apelacyjnego polegać ma na wadliwym rozstrzygnięciu będącym konsekwencją dokonanych ustaleń faktycznych, polegającym na utrzymaniu w mocy orzeczenia Sądu pierwszej instancji stwierdzającego, iż lustrowany złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne, w sytuacji, gdy ustalono, że oświadczenie było obiektywnie nieprawdziwe, należało uchylić orzeczenie Sądu Okręgowego i umorzyć postępowanie lustracyjne.

Orzeczenie Sądu Okręgowego, wskazujące, że lustrowany złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne, opierało się na dwóch przesłankach. Po pierwsze, Sąd w obszernych wywodach wskazał na istotne, niedające się usunąć wątpliwości natury prawnej związane z możliwością przypisania Wydziałów [...] Wojewódzkich Urzędów Spraw Wewnętrznych do struktury Służby Bezpieczeństwa, co pozwoliło mu na sięgnięcie po instytucję przewidzianą w art. 5 § 2 k.p.k. Po drugie, w ocenie Sądu, nie można było lustrowanemu przypisać świadomości, iż służył w organach bezpieczeństwa państwa. W konkluzji wywiedziono, że „nie sposób ustalić, że lustrowany miał pełną świadomość pełnienia służby w organach bezpieczeństwa państwa, składając oświadczenie lustracyjne, oczywiście przy założeniu, że Wydział [...] w ogóle w strukturach SB można umiejscowić. Weryfikowane w toku niniejszego postępowania zachowanie lustrowanego nie daje podstaw do przyjęcia, że składając

oświadczenie lustracyjne X.Y. świadomie zawarł w tymże oświadczeniu dane niezgodne z prawdą. Podsumowując poczynione wyżej rozważania należy stwierdzić, iż w toku postępowania nie wykazano, aby X.Y. dopuścił się kłamstwa lustracyjnego, co w konsekwencji musiało prowadzić do wydania orzeczenia stwierdzającego, że wyżej wymieniony złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne”.

W efekcie rozpoznania apelacji wniesionej na niekorzyść lustrowanego Sąd Apelacyjny w Rzeszowie stwierdził, że nie aprobuje poglądu Sądu pierwszej instancji, iż osoba pełniąca służbę w Wydziale [...] WUSW nie pełniła służby w strukturach Służby Bezpieczeństwa. Uzasadniając swoje stanowisko w tej mierze Sąd Apelacyjny odwołał się głównie do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2021 r., I KZP 12/20, w której stwierdzono, że osoba pełniąca w latach 1984 – 1990 służbę w Wydziale [...] WUSW (która z chwilą rozwiązania Milicji Obywatelskiej stała się policjantem) jest osobą pełniącą służbę w organach bezpieczeństwa państwa w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt i ust. 3 ustawy lustracyjnej. Sąd odwoławczy nie podzielił jednak innych zarzutów apelacyjnych i uznał, że „w ustalonym stanie faktycznym brak jest podstaw do przyjęcia, że X.Y. składając oświadczenie lustracyjne miał pełną świadomość, iż pełniona przez niego służba w Wydziale [...] WUSW była służbą w organach bezpieczeństwa państwa, a tym samym nie można mu przypisać winy za złożenie nieprawdziwego oświadczenia”. W konsekwencji Sąd ten wywiódł, że „utrzymanie zaskarżonego orzeczenia było oczywistą i logiczną konsekwencją nieuwzględnienia zarzutów apelacji dotyczących istnienia usprawiedliwionego błędu X.Y. co do charakteru służby pełnionej przez niego w Wydziale [...] WUSW. W rezultacie oświadczenie złożone przez lustrowanego było wprawdzie obiektywnie niezgodne z prawdą, jednak wobec zaistnienia okoliczności ekskulpujących wyłączających winę należało je uznać za subiektywnie zgodne z prawdą”. Jak należy się domyślać, rozstrzygnięcie to oparte jest, w drodze analogii, ze strony materialnoprawnej na przepisie art. 30 k.k., który stanowi, że nie popełnia przestępstwa, kto dopuszcza się czynu zabronionego w usprawiedliwionej nieświadomości jego bezprawności, a od strony procesowej na przepisie art. 414 § 1 zdanie drugie k.p.k. – w razie stwierdzenia okoliczności wymienionych w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. – sąd wydaje wyrok uniewinniający. Stwierdzenie, że X.Y. złożył oświadczenie w warunkach usprawiedliwionego błędu

co do prawa, pozwoliło – w ocenie Sądu Apelacyjnego – na zastosowanie swoistego surogatu uniewinnienia w postaci stwierdzenia, że złożone oświadczenie jest zgodne z prawdą.

Zaprezentowane stanowisko w rażący sposób narusza wymienione w zarzucie kasacyjnym przepisy, a naruszenie to miało oczywisty i istotny wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia. Orzeczenie to pozostaje również w sprzeczności z ugruntowaną linią orzecniczą Sądu Najwyższego zapoczątkowaną postanowieniem składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2006 r., I KZP 20/06. Warto zauważyć, że orzeczenie to zostało dostrzeżone przez Sąd odwoławczy, przy czym wykorzystano je wyłącznie do uzasadnienia możliwości zastosowania w drodze analogii konstrukcji błędu z art. 30 k.k. postępowaniu lustracyjnym, pomijając konsekwencje procesowe ustalenia, iż lustrowany działał w usprawiedliwionym błędzie co do bezprawności czynu. Tymczasem w orzeczeniu tym wskazano, że ustawa lustracyjna nie przewiduje możliwości uwzględnienia okoliczności, że lustrowany składał oświadczenie pozostając w błędzie co do bezprawności, przy ustalaniu samej prawdziwości czy nieprawdziwości złożonego oświadczenia. „Oświadczenie jest bowiem weryfikowane w oparciu o obiektywne dowody, zaś logiczną przesłanką stwierdzenia błędu co do prawa musi być wcześniejsze ustalenie, że złożone przez lustrowanego oświadczenie nie jest zgodne z prawdą. Prawdziwość oświadczenia nie może zależeć od subiektywnego przekonania lustrowanego co do zakresu obowiązków lustracyjnych”. Wydanie w tych warunkach orzeczenia stwierdzającego, że lustrowany złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne pozostawałoby w sprzeczności z elementarnymi zasadami logiki, wszak przyjęcie konstrukcji błędu determinuje obiektywną nieprawdziwość takiego oświadczenia. Rozwiązania dylematu należy poszukiwać w drodze odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego, co umożliwia art. 19 ustawy lustracyjnej przewidujący taką możliwość w postępowaniu lustracyjnym. Zgodnie z przepisem art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. postępowanie umarza się, jeżeli ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa. Odpowiedniość stosowania przepisów procedury karnej pozwala na odejście od znaczenia czynu zabronionego i przestępstwa, jaki nadaje im Kodeks postępowania karnego. Przyjmuje się, że na użytek postępowania lustracyjnego „przestępstwem” jest zawinione złożenie nieprawdziwego

oświadczenia lustracyjnego, bowiem ustawodawca łączy z takim zachowaniem negatywne konsekwencje, mające charakter represyjny i połączone z negatywnym osądem moralnym. Zgodzić się należy z wyrażonym w sprawie I KZP 20/06 stanowiskiem, że: „W konsekwencji, odpowiednie stosowanie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. powinno prowadzić do umorzenia postępowania lustracyjnego w wypadku, gdy sąd stwierdzi, że złożenie nieprawdziwego oświadczenia lustracyjnego było skutkiem usprawiedliwionego błędu co do prawa. Taki rodzaj orzeczenia powinien znaleźć zastosowanie także w wypadku stwierdzenia tej okoliczności po rozpoczęciu przewodu sądowego, albowiem specyfika podejmowania decyzji:

- w której nie rozstrzyga się, w istocie, w przedmiocie odpowiedzialności warunkowanej wypełnieniem ustawowych znamion czynu zabronionego
- nakazuje odejście, właśnie poprzez formułę >>odpowiedniości<<, od stosowania przepisu art. 414 § 1 zdanie drugie k.p.k.”.

Przytoczony pogląd został wprawdzie wyrażony na gruncie poprzednio obowiązującej ustawy lustracyjnej, nie stracił jednak aktualności po rządami ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 lutego 2019 r., II KK 189/18, z dnia 3 lutego 2021 r., II KK 401/19, z dnia 29 czerwca 2021 r., V KK 425/20).

Kierując się powyższym należało uchylić zaskarżone orzeczenie i utrzymane nim w mocy orzeczenie Sądu Okręgowego w Rzeszowie i na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 19 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów oraz w zw. z art. 537 § 2 k.p.k. umorzyć postępowanie lustracyjne, a kosztami tego postępowania obciążyć Skarb Państwa.